

STATÜKO VE DEĞİŞİM TALEPLERİ ARASINDA SUDAN PROTESTOLAR VE BEŞİR YÖNETİMİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA | PERSPEKTİF

MART 2019 · SAYI 235

- Sudan'daki gösterilerin nedeni nedir?
- Bölgesel ve küresel aktörlerin gösterilere bakışı nasıldır?
- Önümüzdeki günlerde ülke siyaseti nasıl şekillenecektir?

GİRİŞ

Arap dünyası 2011'de başlayan Arap isyanları ve devrimlerinin sonuçlarının şekillendirdiği önemli bir siyasi süreci yaşamaktadır. Arap haklarının değişim talepleri İsrail-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ekseninin müdahaleleri nedeniyle bir siyasal sisteme dönüşmemiş, Mısır'da seçilmiş cumhurbaşkanı darbeyle görevden alınmış, Tunus siyasi krize, Libya iç çatışmaya, Yemen iç savaşa, Suriye bölgesel ve küresel aktörlerin var olduğu karmaşık bir krize sürüklenmiştir. İsrail-BAE bloku Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman yönetimi ve Bahreyn'i de yanına çekerek Arap dünyası genelinde ayrıca Etiyopya, Somali ve Çad gibi birçok Afrika ülkesinde etkin rol almaya başlamıştır. Bölge toplumsal taleplerin ve siyasi değişimin taşıyıcısı olan milli ve yerli aktörler ile İsrail-BAE ekseninin desteklediği aktörlerin çatıştığı uzun süreli bir türbülansa girmiştir. Öte yandan Irak'ta ABD ile doğrudan rekabet eden İran da Yemen ve Lübnan gibi bölgenin diğer ülkelerinde vekilleri üzerinden etki alanını genişletme arayışındadır. Bu tabloda 2018 sonunda Sudan ve Cezayir'de başlayan

toplumsal hareketlilik "Cezayir ve Sudan'da bir değişim olabilir mi?" sorusunu akla getirmiştir.

Sudan'da 1989'da gerçekleştirilen darbeyle yönetime el koyan Ömer Beşir 1991'den bu yana ülkeyi yönetirken ülke siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok krizin içinden geçmiş ve son yaşanan gösteriler de Beşir'in akıbeti ve rejimin geleceğine ilişkin birçok soruyu beraberinde getirmiştir. Gösterilere ilişkin olarak Sudan'da değişime öncülük edecek siyasi aktörlerin olup olmadığı, rejimin değişim taleplerine nasıl tepki vereceği, bölgesel konjonktürün değişime uygun olup olmadığı gibi bir analiz açısından cevap bulunması gereken birçok soru doğmuştur. Beşir yönetiminin attığı adımlar rejimin kendini koruma yoluna gideceğini işaret ederken bölgesel ve küresel aktörler de Sudan'da keskin bir siyasi kırılmaya mesafeli durmaktadır.

SUDAN'DAKİ KRİZ

Uzun bir süreden beri Darfur bölgesinde iç savaşlara şahit olan Sudan'da 2011'de Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan ederek ayrılmasından sonra Güney Kordofan ve Mavi Nil eyaletlerinde de merkezi hükümete

EMRAH KEKİLLİ

2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halihazırda Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı doktora eğitimine Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde devam etmektedir. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli 2013 itibarıyla Libya'da faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015'te Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Libya üzerine çok sayıda akademik ve politik makale kaleme alan Kekilli, Libya'yı merkeze alarak Batı Arap Dünyası üzerine çalışmalarını yürütmektedir. Libya tarihi, siyaseti, ekonomisi, Kuzey Afrika'da devlet dışı silahlı aktörler, cihadi gruplar ve cihadi grupların ideolojik söylemleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

karşı silahlı isyanlar başlamıştır. Daha önce Güney Sudanlı isyancılarda görüldüğü gibi gerek Darfur gerekse ülkenin güneyinde yer alan diğer iki eyaletteki isyan hareketleri Ömer Beşir rejiminin Arapçı politikalarına karşı kimliklerini korumak, merkez-çevre ilişkisinde eşitlikçi ekonomik bir düzen sağlamak ve herkesin eşit şartlarda yaşayabileceği bir Sudan istediklerini iddia etmektedir. Bu bağlamda muhalefet ademimerkeziyetçi, demokratik ve sivil yönetimli bir Sudan talep ettiğini ileri sürmektedir. Ancak farklı platformlarda merkezi hükümetle müzakereler yürüttükleri halde kapsamlı bir barış antlaşmasına varamamıştır. Dolayısıyla uzun yıllardan beri silahlı faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Diğer taraftan Hartum'daki merkezi büyük muhalefet partileri Beşir rejiminin siyasi meşruiyetini uzun bir süreden beri sorgulamaktadır. Zaman zaman iktidarla uzlaşma yönünde adımlar atsalar da Ulusal Kongre Partisi'nin (UKP) darbeye iktidara geldiği ve partiyi devlet gibi gördüğünü iddia etmektedir. Dolayısıyla Sudan'da yeniden demokratik bir düzenin oluşturulması için Ömer Beşir rejiminin ortadan kaldırılması gerektiğine inanılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Sudan birbiriyle irtibatlı ciddi sorunlara muhataptır. Uzun yıllardır devam eden silahlı çatışma bitirilemediği ve siyasi istikrarsızlık ortadan kaldırılamadığı için toplumsal patlamaya neden olmuştur.

Muhalefet otuz yıldır ülkeyi yöneten Ömer Beşir rejimini otoriter ve totaliter bir rejim olarak tanımlamakta, kendilerine özgürlük alanı bırakılmadığını düşünmekte ve bu nedenle de sokak gösterilerini desteklemektedir. Muhalefet, rejimin ordu ve güvenlik güçlerini elinde tutarak siyasi özgürlüklere çeşitli kısıtlamalar getirdiğini ve eleştirilere kulak tıkadığını iddia etmektedir. Muhalefete göre rejim silahlı hareketleri silahla yok etmek yöntemini benimsemiş, siyasi muhalefetin eylem alanlarını daraltmaya çalışmıştır. Bu nedenle de siyasi meşruiyeti sorgulanmaktadır.

Rejim bazı ekonomik tedbirler alarak toplumsal tabanını genişletme ve muhalefeti susturma yönünde adımlar atmıştır ancak atılan ekonomik adımlar başarısız olunca ekonomik rahatsızlığa siyasi muhalefet öncülük etmeye başlamıştır. Rejim 1999'da başlayan

petrol üretiminin sunduğu imkanlar üzerinden bazı başarılı ekonomik projelerin altına imza atmıştır. Ülkede refah seviyesi göreceli olarak yükselmiş, şehirlerde elektrik, su, iletişim ve ulaşım altyapısında bazı atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak yatırımlar bütün toplumsal kesimlerin yararlandığı bir ekonomik refah üretmediği için bazı toplumsal kesimler kendini dışlanmış hissetmiştir. Ayrıca petrol üretimi dışında bir serbest piyasa ekonomisi oluşmayan Sudan'da petrol sahalarının çoğunun bulunduğu Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra ciddi ekonomik sorunlara muhatap olmuştur. Hükümet bu açığı kapatmak için 2012'den itibaren bu yana akaryakıt, buğday ve ilaç gibi hayati ürünlere sağlanan sübvansiyonları tedricen kaldırmıştır. Vergileri artırarak ve karşılıksız para basmak suretiyle kamu personelinin maaşlarını karşılamaya çalışmış ancak hükümetin bu politikası enflasyonu artırmıştır. Bu durum buğday, ilaç ve diğer temel ihtiyaçların dışarıdan ithal edildiği Sudan'da ciddi bir biçimde piyasaya yansımıştır. Ekonomik kriz günlük yaşamı etkilemeye başladığında da toplumsal kesimler rahatsızlıklarını ifade etmeye başlamış ancak yönetim taleplere karşılık vermede başarısız olmuştur. Yaşanan ekonomik krizin yol açtığı işsizlik ve yoksulluktan etkilenen gençler gösterilere en çok katılım gösteren kesim olmuştur. Göstericilerin yüzde 75'inden fazlasının 18-35 yaş arası gençler olduğu görülmüştür.

KRİZİN BÖLGESEL VE KÜRESEL YÖNLERİ

Küresel aktörlerin Arap devrimlerinde toplumsal taleplerin yanında yer almaması aksine İsrail-BAE ekşinine destek vererek bölgede (Mısır örneğindeki gibi) askeri rejimleri ya da (Libya örneğindeki gibi) iç çatışmayı desteklemesi Beşir yönetiminin bu eksenle pragmatik bir ilişki kurmasını netice vermiştir. Ömer Beşir Yemen'de BAE-Suudi Arabistan blokuyla birlikte hareket etmekte ve koalisyon saflarında çok sayıda Sudan askeri savaşmaktadır. Sisi rejimiyle iyi ilişkiler geliştiren ve Müslüman Kardeşlerin Sudan'a girişine müsaade etmeyen Beşir yönetimi bunun karşılığında Sisi rejiminden birçok noktada lojistik destek almıştır. Abu Dabi ile de ilişkileri güçlendiren Beşir yönetimi

Etiyopya'da BAE ile yakın durmuştur. İsrail-BAE eksenine bölgede çatışmaktan kaçınan Beşir yönetiminin bu pragmatik tavrı bu eksenle ilişkilerini geliştirmesine imkan sunmuştur. Buna karşılık İsrail-BAE eksenine de gösterilerin Sudan'da keskin bir siyasi dönüşüme neden olmasına mesafeli bir tavır takınmıştır.

Beşir rejimi 2015'ten itibaren ABD ile müzakereye başlayarak aradaki krizi büyük oranda aşmış, ABD de Sudan'a yönelik ambargoyu kaldırmıştır. Sudan'ın bölgede ABD destekli İsrail-BAE eksenine çatışması Washington'ı bu yönde teşvik etmiştir. Avrupa da olağan dışı bir siyasi krizin bir göç dalgasına neden olmaması için Sudan'da değişim ve krize mesafeli bir pozisyon almıştır. ABD ve Avrupa, üzerinde toplumsal baskılar artan bir Beşir rejiminin kendileriyle daha uyumlu çalışmaya mecbur kalacağından Sudan'da siyasal dönüşümü tercih etmemektedir.

KRİZ SONRASI GEÇİŞ SENARYOLARI

Beşir yönetimi gösterilere karşı ülkede bir yıllık olağanüstü hal (OHAL) ilan ederek cevap vermiştir. Rejimin bu bir yılda zaman kazanarak 2020 seçimleri ve sonrası için hazırlık yapmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Ülke genelinde bir yıllık OHAL ilan ederek, ulusal ve federal hükümetleri feshederek çoğu generallerden oluşan yeni hükümet kuran Ömer Beşir müteakip süreçte görevi bırakması durumunda uluslararası ve ulusal mahkemeler önünde yargılanmamak için güvenli çıkışın nasıl olacağını da gündemine alacaktır. Ülkede rejim denilen statükonun taşıyıcısı olan Ulusal Kongre Partisi (UKP) de Ömer Beşir'in yeni yardımcısı Ahmed Harun önderliğinde önümüzdeki aylarda 2020 seçimleri hazırlıklarına başlayacaktır. 1989 darbesinden beri Beşir rejiminin uzun eli olarak siyasette aktif olan Sudan Silahlı Kuvvetleri ve Ulusal Güvenlik ve İstihbaratı Servisi (UGİS) generalleri de kendi hesaplarını yapacaktır. Bu bağlamda yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı Sudan'da Beşir olmasa da UKP'nin kısa ve uzun vadede Sudan'daki iktidarını sürdüreceği öngörülebilir.

Bir yıllık OHAL döneminde yapılacak en ciddi siyasi tartışma Beşir'in 2020'de aday olup olmayaca-

ğı, olmayacaksa yerine kimin aday olacağı sorusudur. Yürürlükteki 2005 Anayasası'na göre Beşir iki dönem cumhurbaşkanlığı hakkını doldurmuş olacağından 2020'deki yapılacak seçimde aday olamayacaktır. Ancak Beşir'i UKP içerisindeki gruplar arasında bir denge unsuru olarak görenler anayasal değişikliği teklif etmektedir. Diğer yandan Emin Hasan Ömer gibi partinin önde gelenlerinin de içinde olduğu gruplar anayasa değişikliğini gereksiz görmektedir.

UKP içinde 2020 seçimlerine ilişkin farklı yaklaşımların ana hatlarıyla parti içindeki asker ve sivil iki ana akımdan kaynaklandığı söylenebilir. Zira 1989 darbesinin planlayıcıları Sudan İslami Hareket'in liderleri, uygulayıcıları da İslamcı askerlerdir ve baştan beri bu iki grup arasında yönetim konusunda çekişmeler yaşanmıştır. 2013'e kadarki dönemde ülke yönetiminde Beşir liderliğindeki askerler daha etkin olmuştur ancak 2015 seçimlerinden sonra taraflar arasındaki çekişmeler belirginleşmiştir. Beşir'in 2015 seçimleri sırasında 2020 sonrasında aday olmayacağını söylediği bilinmektedir. Ancak 2020 seçimlerinin yaklaşmasıyla aday olabilmek için anayasal değişiklik yapılmasına yeşil ışık yaktığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2018'deki Uluslararası Ceza Mahkemesinden çıkan kararın Beşir'in tavırlarını etkilediği düşünülmektedir. Cumhurbaşkanlığına bıraktığında mahkemeye teslim edileceği endişesi taşıdığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bu konuda güvenli bir çıkış sağlamadan cumhurbaşkanlığına bırakması zor gözükmektedir.

SONUÇ

Sudan'da son aylarda yaşanan gösteriler ülkedeki siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin dışı vurumudur. Ülke ekonomisinin büyük oranda petrol gelirleri üzerine bina edilmesi, petrol fiyatlarındaki düşüş ve Güney Sudan'ın ayrılmasının petrol gelirleri üzerinde olumsuz etkilerinin geniş halk kitleleri özellikle gençlerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemesi toplumsal huzursuzluğu tetiklemiştir. Refahın toplum geneline yayılmaması, bazı toplumsal kesimlerin kendisini dışlanmış hissetmesi, siyasi yapma ve karar alma süreçlerinin kapsayıcı olmaması muhalefetin elini güçlendirmiştir. Bu durum kendisini

geniş katılımlı sokak gösterileri şeklinde dışa vurmuştur. Muhalefet de gösterilerde etkin rol alarak Beşir'in gitmesi ve siyasi dönüşüm taleplerini dillendirmiştir.

Bölgede Arap devrimleri sonrasında yaşanan süreçler toplumsal taleplerin bölgesel ve küresel destek bulmadığını, eski rejimlerin daha çok kabul gördüğünü ortaya koymuştur. Bu durumda Sudan'da yaşanan gösterilere karşı ülkedeki rejim 2011'in aksine daha az müsamahakar davranmayı tercih etmiştir. Zira Arap devrimleri sırasında ortaya atılan talepler ve bu taleplerin taşıyıcılarının küresel kabul görmediği aksine bu talepleri bastırmak için çalışan İsrail-BAE blokunun daha çok destek bulduğu görülmüştür. Bu durumu

okuyan bölgesel aktörler toplumsal taleplere karşılık vermek yerine İsrail-BAE eksenine yakın durmayı tercih etmektedir. Sudan'da Beşir rejiminin özellikle 2012 sonrası dış politika hamleleri ve bölgesel olaylarda attığı adımlar dikkatlice okunduğunda bu aktörlere yakın durmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu nedenle Sudan gösterilerinin ülkede keskin bir siyasal kırılmaya neden olması mümkün görünmemektedir. Bunun yerine Beşir ve rejimi başta ABD olmak üzere küresel aktörlere ve başta BAE olmak üzere bölgesel aktörlere karşı daha tavizkar davranarak bu süreci atlamayı tercih edecektir. Sudan'da Beşir olmasa da rejim kuvvetle muhtemel varlığını koruyacaktır.